

Z UŽITKOM IZBRANO, Z UŽITKOM (PRE)BRANO

Drugi komadi. Še 111 pesmi za mlade in vse druge. Izbral in uredil Andrej Ilc. Ljubljana: Mladinska knjiga, 2006 (zbirka Sončnica).

Kot je pesem »naključje« navdiha, da se prave besede srečajo na pravem mestu, v kolikor se da novih, svežih, presenetljivih zvezah, je vsaka pesniška antologija »naključje« izbora in nove postavitve znanih, manj znanih in čisto na novo odkritih pesniških biserov.

Tisti, ki smo prvo tovrstno Ilčevo »kompilacijo« že vzeli za svojo, smo se *Drugih Komadov* razveselili še toliko bolj. Jasno, da od nekoga, ki mirno prizna, da se mu je »poezija dolgo izogibala«, radovedno pričakujemo, kaj neki ga je spreobrnilo. Občutje »nečesa čez« je – kot vsi – nosil v sebi in ga kot povprečen najstnik začutil predvsem ob poslušanju popularne glasbe. Kasneje tudi ob poslušanju besedil, ki so se začuda včasih izkazala kot poezija. Zato urednik antologije pravi, da če se je »poezija zgodila njemu, se lahko vsakomur«. Tako se mu je nabralo že 222 pesmi, ki so bile z užitkom prebrane in izbrane v Prve in Druge komade. Zato nič nenavadnega, da je zbirko užitek listati, brati, se sprehajati od pesmi do pesmi, od avtorja do avtorja, od številke do številke. Pesmi so namreč razvrščene po začetnih črkah priimkov pesnikov in opremljene z zaporednimi številkami. Človeku pride na misel, da bi se lahko s pomočjo zbirke šli družabno igro – izberi številko in preberem ti pesem (kot smo se včasih šalili na račun vicev). V tej igri vsaka srečka dobi. Vsaka pesem vžge. Kot v pesmi I. Heytza *Intensive Care*: Naše življenje je čudovito/naključje, skorajda pomota,/ srečka, ki je zadela dobitke.

Kaj je tisto, kar je že prvim Komadom naklonilo prijazen sprejem in tistih 1354 bralcev, na katere po Enzesbergerju lah-

ko računa pesem? Avtor izbora govori o svoji nagnjenosti do poezije, ki govori s površinsko neposrednostjo, včasih pa ga kakšna pesem zamika zgolj zaradi nekkih detajlov, čudnih prehodov, lahko gre za določen zven, verz...Predvsem, trdi, ne gre za nobeno študiozno, pretehtano antologijo, zdi se, da je avtorju izbora ljubša mladostna neposrednost, ironija, (po)smeh, igrivost, kakšno »okroglo upanje na gol«, vsekakor in vedno pa mojstrstvo pesniške besede.

V tem duhu je pesniška zbirka – po vzoru cigaretnih škatlic – opremljena s črno obrobjenim opozorilom »Vse pesmi morajo biti opremljene z opozorilom vlade: **Besede vas lahko resno prizadenejo**«, z verzi iz pesmi Elme Mitchell *Tale pesem*, ki na drugem mestu pravi:

Če v javnosti/ naletite na samotno, neznano pesem, se z njo nikar ne spogledujte sami. Pošljite jo (najbolje v zapečatenem paketu) v najbližjo učno ustanovo, kjer jo bojo strokovnjaki onesposobili. Še najpreprostejša pesem lahko uniči vašo neprizadetost do človeških čustev.

Če bi na vsak način hoteli poiskati neko rdečo nit, morda vsebinsko povezavo, po kateri so pesmi izbrane, bi vsekakor opazili prevladovanje tiste sodobne poezije, ki, kot vsaka dobra poezija, sprašuje in izziva. V Kompilatorjevem pripisu avtor izbora pri izbiri motivov našteva hrepenenje in strah, ljubezen in izgubo, smrt in minevanje, skratka prave besede za na videz povsem vsakdanje »čudeže«. Pri zelo površnem pregledu se zazdi, da sta v ospredju motiva minevanja in ustvarjalnosti – lahko gre za pesnjenje – »Ne pesni o dogodkih/ Pred poezijo ni ne stvarjenja ne smrti.« (C. D. De Andrade, *Iskanje poezije*) ali zgolj za zanimiv kuharski recept):

Kuhajte eno uro in postrezite vroče ali hladno.

Najbolje bo, če ga na soncu jeste.
Če pa ste s severa, morda lahko
si med jedjo predstavljate Provanso.
(D. Dunn, *Ratatouille*).

Nasploh se zdi izbor nekako moški, po
načelu brez vsakega sentimenta, prosim.

Marsikaj sva govorila
Največ o življenju
ki mine
kot zgodnji septembrski sadeži
Pogovarjala sva se
in praznila kozarce.
(V. Möderndorfer, *Pogovori*).

Z Ervinom Fritsom jeva v piceriji.
On pico, jaz špagete boloneze.
Malo pretresava življenjske hipoteze,
malo podebatirava o poeziji.
(M. Krajnc, *Pesniška ontologija*)

Tudi, ko je začutiti kakšen vozec v
grlu, se pesmi brez posebnega filozofiranja nekako redkobesedno prebijejo skozi bolečino, se prijateljsko dregnejo v ramo in nadaljujejo pot. Ko se sprašujejo, kaj je sreča, se morda izkaže le kot »gruča Madžarov pod drevesi/ z ženami in otroki, s sodčkom piva/ in harmoniko.« (C. Sandburg, *Sreča*). Nasploh so Drugi komadi v izboru pesmi še nekoliko bolj sproščeni od prvih, tudi pogumnejši v izboru besed: »Tem, ki dajo kaj na jezik in na sebe,/ se, tudi ko jim je vseeno ne jebe.« (A. Rozman Roza, *Sila jezika*), včasih si nekoliko obešenjaško »žvižgajo čez britof« (T. Waits). Ta, kot že rečeno, moški ton pa nikakor ne pomeni, da v zbirki ni veliko ženskih pesniških glasov. Pravzaprav jih je več, kot je to običajno v raznih antologijah. Lahko so kritični ali prizanesljivi ali oboje, kot v pesmi D. Levertov, *Mutci*:

»Stokajoči zvoki, ki jih uporabijo moški,
ko srečajo na cesti žensko/...so mar
nekakšna melodija,/ dovolj grda pesem,
ki jo poje/ ptič s prerezanim jezikom,/...
toda ženska ve, sebi navkljub,/ da je to
poklon«/

Predvsem pa si tudi ti zastavljajo vprašanja, kot npr.:

Je duša trdna kot železo?
Ali pa je morda krhka in nežna kot
veščina krila v sovinem kljunu?
(M. Oliver, *Nekaj vprašanj, ki ti slučajno
padejo na misel*).

Izbor pesnikov je nadvse raznolik. V
dobri družbi s slovečimi pevci (Prešeren,
Pessoa, Rilke...) in njihovimi kanonski-
mi besedili se znajdejo manj brani pesni-
ki, glasbeniki in kantavtorji, včasih le z
verzom – »najlepša jutra so zjutraj« (I.
Volarič Feo, *Hip vzhajajočega sonca*).

Komu je izbor primeren? Vsem. Se-
veda je v prvi vrsti namenjen mladim,
takim, ki se s poezijo šele srečujejo, ki se
jim »poezija še ni zgodila«, pa tudi vsem
drugim, kot je pripisano v podnaslovu.
Knjigi *Komadi* in *Drugi komadi* sta prav
lahko neke vrste brevir, ki ga odpiraš in
bereš kjer koli. Na vsaki strani, doma in
na poti, celo v službi, da dobiš inspiracijo
in bolj brezbrizen pogled na težave, v
šoli, kadar se zdi dan še posebej zatežen
in poezija nekaj, s čimer te davijo starci.
Ker prebereš:

Tudi jaz je ne maram, so stvari, ki so
pomembnejše
od teh traparij.
Če pa jo, vendarle, prebiraš s popolnim
zaničevanjem,
odkriješ, da je v njej,
navsezadnje, mogoče najti tudi kaj
resničnega.
(M. Moore, *Poezija*)

Seveda pa bodo za nov izbor najbolj
hvaležni bralci poezije, tista – po J. R.
Jimenezu – »ogromna manjšina«, ki ve,
da

»Ni dosti odpreti okno,/ da bi se videlo
polja in reko./... Je samo zaprto okno in
ves svet tam zunaj;/ in sanje, kaj bi se dalo
videti, če bi se okno odprlo,/ kar ni nikoli
tisto, kar se vidi, ko se odpre okno.
(F. Pessoa – A. Caeiro, *Ni dosti odpreti
okno*).

Takšni bralci se antologij te vrste nikoli ne naveličamo. In v tem grmu zajec tiči (ali sem pes taco moli) – dobre stvari so običajno vsaj tri!

Zora A. Jurič

SLOVENSKE IN SVETOVNE PRAVLJICE

Slovenske pravljice. Izbrala in uredila Jana Unuk, spremno besedilo napisal Niko Grafenauer, il. Rudi Skočir. Ljubljana: Nova revija, 2002, 519 str.

V pričujoči zbirki *Slovenskih pravljic* so zbrane večinoma že objavljene slovenske ljudske in avtorske pravljice ter pripovedke iz različnih virov in/ali znanih zbirk ter zapisovalcev (Matija Valjavec, Janez Trdina, Josip Jurčič, Fran Milčinski, Lojze Zupanc, Milko Matičetov, Vinko Möderndorfer idr.).

Izbor in uredništvo je delo Jane Unuk, spremno besedo, ki je sinteza literarnozgodovinskega in literarnoteoretičnega uvoda, je napisal sodobni klasik Niko Grafenauer. V njej poda kratek oris razvoja zbiranja ljudskega izročila na Slovenskem (M. Valjavec, J. Kelemina idr.), različne teoretične poglede na model ljudske pravljice, predvsem znano psihoanalitično teorijo B. Bettelheima, čigar znamenita knjiga *Rabe čudežnega* je prevedena tudi v slovenščino.

Zanimivo je, da v zbirki najdemo značne slovenske ljudske pravljice (*Bela kača s kronico*, *Zdravilno jabolko*), ljudske pripovedke (o ajdi, kralju Matjažu), klasične avtorske pravljice (D. Kette: *Šivilja in škarjice*), basni (A. M. Slomšek: *Mateček v črnilu*), razlagalne pravljice (*Zakaj je mesec nag*) in legende (*Samson in čevljarček*, *Gospod in sveti Peter*; *Papež Gregor*, *Sveti Miklavž in Parkelj*).

V zbirki so zbrana besedila iz različnih krajev in pokrajin: belokranjska, beneška, dolenska, gorenjska, istrska, koroška, kraška, ormoška, prekmurska, rezijanska, savinjska, škofjeloška, štajerska, tolminska, trentarska, ziljska idr. Izbor besedil torej zajema celoten slovenski kulturni in jezikovni prostor, ne glede na meje.

Če bi uporabili folkloristično teorijo razlage pravljic Stith Thompsona, bi lahko ugotovili, da gre za različice znanih motivov (motiv zapostavljenega otroka – *Pepelko*, motiv živalskega ženina/neveste *Sin jež*, motiv družine brez otrok – *Sinček palček* idr.).

Na osnovi Proppove strukturalistične teorije pravljice bi lahko rekli, da številna slovenska ljudska besedila imajo znanih 31 funkcij in 7 književnih likov. Imeniten primer za strukturalistično analizo je lahko slovenska ljudska pravljica *Pšenica, najlepši cvet*. V njej se pojavljajo tudi tipične dihotomije (reven–bogat, mlad–star, zdrav–bolan, moški–ženska, pastir–kralj, človek–žival, človek–svetnik/bog, lep–grd, prvi–zadnji idr.).

Na osnovi Lüthijeve literarne analize pravljice bi lahko rekli, da so vsa izbrana besedila enodimenzionalna, da se torej dogajajo na ravni čudeža, v njih prevladujeta nedoločen čas in prostor (nekoč, nekje, v gradu, za devetimi gorami, v gozdu ipd.), delno sta čas in prostor določena v pripovedkah in/ali legendah (*Španski kralj*, *Planja*, *Papež Gregor*, *Peter Klepec*, *Muja Karotova*, *Sveti Miklavž*, *Sveti Florijan*, *Menina*, *Celovski zmaj* ipd.), čudežni rekviziti so znani (grah, jabolko, ptič, praprotno seme, srajca idr.), opazen je zakon dvojnosti/trojnosti (dva brata, sirotici, trije brati, trije grahki), literarni liki so tipizirani (kralj, kraljica, oče, sin, brat, sestra, pastir ipd.) nekateri liki pa so značilni za slovenske ljudske pripovedke (Peter Klepec, Kralj Matjaž) in legende (Sveti Florijan, Sveti Miklavž, papež Gregor). Etična osnova je večinoma črno-bela polarizacija likov in